

การลดความเหลื่อมล้ำ ในกระบวนการยุติธรรมของไทย Reducing Inequality in Thailand's Justice System

ปรเมศวร์ วงศ์พระลับ*
Parameth Wongpalub
ศิริศักดิ์ เหล่าจันทาม**
Sirisak Laochankham

■ บทคัดย่อ

ความเหลื่อมล้ำในกระบวนการพิจารณาให้ปล่อยชั่วคราวเป็นปัญหาหนึ่งในกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทย สำนักงานศาลยุติธรรมจึงได้จัดทำโครงการประเมินความเสี่ยงและกำกับดูแลในชั้นปล่อยชั่วคราว โครงการนี้ได้เริ่มทดลองมาตั้งแต่วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2560 นับเป็นเวลาประมาณ 2 ปี แต่ยังไม่มีการแสดงให้เห็นถึงผลของการนำโครงการไปปฏิบัติว่าสามารถลดความเหลื่อมล้ำในกระบวนการปล่อยชั่วคราวได้หรือไม่และเพื่อตอบคำถามดังกล่าว ผู้วิจัยจึงได้ทำการวิเคราะห์การนำโครงการมาปฏิบัติในจังหวัดหนองบัวลำภู ซึ่งเป็นพื้นที่ในการวิจัย โดยใช้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลัก อันได้แก่ ผู้บริหารศาลจังหวัดหนองบัวลำภู ผู้ปฏิบัติงานในศาลจังหวัดหนองบัวลำภู และผู้ไต่สวนที่ศาลจังหวัดหนองบัวลำภู แต่งตั้งให้เป็นผู้กำกับดูแลผู้ถูกปล่อยชั่วคราว ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ได้ถูกนำมาวิเคราะห์ด้วยวิธีการสรุปเพื่อให้ได้แก่นสาระ โดยผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า โครงการสามารถลดความเหลื่อมล้ำในกระบวนการปล่อยชั่วคราวของจำเลยที่เข้าร่วมโครงการได้อย่างชัดเจน เมื่อวิเคราะห์จาก

* นักศึกษาลัทธิรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น
Graduate Student in Master of Public Administration Program, College of Local Administration, Khon Kaen University

** อาจารย์ประจำวิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น
Lecturer, College of Local Administration, Khon Kaen University

Received: July 9, 2019 Revised: September 23, 2019 Accepted: September 24, 2019

สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งวัดจากตัวแปร 4 ตัวอันได้แก่ 1) รายได้ 2) การประกอบอาชีพ 3) การศึกษา และ 4) ความห่างไกลของที่อยู่อาศัยจากตัวเมืองจะไม่พบความแตกต่างกันในโอกาสการเข้าถึงกระบวนการปล่อยชั่วคราวตามสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมที่แตกต่างกัน ข้อค้นพบจากงานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่าสำนักงานศาลยุติธรรมควรสนับสนุนโครงการประเมินความเสี่ยงและกำกับดูแลในชั้นปล่อยชั่วคราวของศาลยุติธรรมให้มีการดำเนินต่อไปเนื่องจากโครงการนี้สามารถช่วยลดความเหลื่อมล้ำได้ แต่ในอนาคตจะต้องสร้างความเข้าใจที่ตรงกันของผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องต่อจุดมุ่งหมายของการนำโครงการไปปฏิบัติ เพื่อให้สามารถให้บริการทางด้านกระบวนการยุติธรรมอย่างเท่าเทียมกัน

คำสำคัญ : กระบวนการยุติธรรม, การลดความเหลื่อมล้ำ, การปล่อยชั่วคราว

■ Abstract

The temporary release process in Thailand's justice system causes a vital issue of social inequality among the inmates. In order to reduce inequality in this process, the Office of Court of Justice launched out the risk assessment and control in the temporary release process program which has been implemented as a pilot project almost two years since February 1st, 2017. Despite its importance, the progress of this program has not been showed whether or not and how it helps

reduce inequality in the temporary release process. This research was conducted in the Provincial Court of Justice of Nong Bua Lam Phu province where the program was implemented. The researchers conducted the interviews with key informants who involved in the temporary release process in the Provincial Court of Justice of Nong Bua Lam Phu province and then the data were analyzed by using the thematic analysis technique. The results show that the temporary release policy visibly reduced inequality among the inmates who applied for this program. The analysis of socio-economic status through four variables consisting of income, occupation, education, and distance to urban area found that these four variables are not the impediments for inmates to apply for the temporary release process. In addition, the study indicates that the Office of Court of Justice should support and continue implementing this policy because its impact helps lessen social inequality among the prisoners. The study also suggests that the court administrators and staffs should have to clearly understand the policy goals and implement them in an effective direction in order to build an equality in the justice system in Thailand.

Keywords : justice system, inequality reduction, temporary release process

■ บทนำ

ในห้วงก่อนปี พ.ศ. 2560 กระบวนการยุติธรรมของไทยยึดหลักการในการพิจารณาอนุญาตปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลยโดยการยึดโยงกับทรัพย์สินที่นำมาวางเป็นหลักประกัน เหตุที่ศาลไทยต้องสั่งปล่อยชั่วคราวโดยยึดโยงต่อทรัพย์สินนั้น เนื่องจากศาลไม่ทราบและไม่มีความรู้ที่จะยืนยันพฤติกรรมของผู้ต้องหาหรือจำเลยได้ว่า มีพฤติกรรมอย่างไร มีความเสี่ยงจะหลบหนีหรือไม่ หรือจะกระทำความผิดซ้ำหรือไม่ ดังนั้น ทรัพย์สินจึงเป็นเงื่อนไขหลักที่สำคัญที่จะสร้างความเชื่อให้แก่ศาลและเป็นหลักประกันให้สามารถสั่งปล่อยชั่วคราวได้ (สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรคดี, 2561ก) จากหลักการที่ใช้กันมาอย่างยาวนานนี้ก่อให้เกิดผลกระทบตามมาในเรื่องความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม กล่าวคือ ในความผิดเดียวกัน หากบุคคลใดมีทรัพย์สินเพียงพอ สามารถวางเป็นหลักประกันต่อศาลได้ครบถ้วน ศาลย่อมสามารถสั่งปล่อยชั่วคราวได้และในหลาย ๆ กรณีที่เกิดขึ้นเมื่อบุคคลประเภทนี้ได้รับอิสรภาพจากการปล่อยชั่วคราวของศาลแล้ว บางรายได้หลบหนีไปจากกระบวนการยุติธรรมจนไม่สามารถนำตัวมาลงโทษ (นงนุช, 2560) ในทางกลับกัน บุคคลที่มีรายได้น้อยหรือมีทรัพย์สินน้อยก็ไม่สามารถเข้าถึงกระบวนการปล่อยชั่วคราวได้อย่างเต็มที่ ทรัพย์สินจึงกลายเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการเสียเปรียบ เพื่อให้ตนเองได้รับสิทธิ หลายคนต้องหยิบยืมเงินหรือทรัพย์สินของผู้อื่น หรือต้องใช้บริการจากผู้ประกอบอาชีพนายประกัน ที่คิดค่านวดดอกเบี้ยและค่าธรรมเนียมจากทรัพย์สิน

ที่หยิบยืมมา (ธัญญานุช, 2557) ทำให้แม้จะได้รับอิสรภาพโดยการปล่อยชั่วคราวแล้ว แต่สิ่งที่ตามมาคือการต้องชำระหนี้สินอันเป็นดอกเบี้ยหรือค่าธรรมเนียมที่เกิดขึ้น

จากการค้นคว้ากรณีที่เกิดขึ้นในต่างประเทศ เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกาที่เคยประสบปัญหาเช่นเดียวกันกับประเทศไทย แต่ต่อมาได้มีการปฏิรูปกระบวนการปล่อยชั่วคราวครั้งใหญ่ขึ้น โดยการนำระบบประเมินความเสี่ยงและพฤติกรรมศาสตร์มาใช้เพื่อการพิจารณาปล่อยชั่วคราวแทนการพิจารณาโดยยึดโยงทรัพย์สินเพียงอย่างเดียว โดยมีสำนักงานปล่อยชั่วคราวหรือหน่วยงานที่ได้รับมอบหมายตามแต่ละเขตอำนาจของศาล ทำหน้าที่วิเคราะห์จากประวัติส่วนตัวและพฤติกรรมของผู้ต้องหาหรือจำเลยคนใด ที่จะมีความเสี่ยงหลบหนีหรือกระทำความผิดซ้ำหรือไม่ ร้ายแรงเพียงใด เพื่อประกอบการพิจารณาของศาล การปล่อยชั่วคราวของประเทศสหรัฐอเมริกาส่วนใหญ่ในปัจจุบันจึงไม่ได้ยึดโยงกับทรัพย์สินอันเป็นหลักประกัน แต่ใช้หลักประเมินความเสี่ยงที่เป็นหลักการทางวิทยาศาสตร์ที่น่าเชื่อถือแทน ทำให้ลดปัญหาความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงกระบวนการปล่อยชั่วคราวนี้ได้ และยังปรากฏว่า อัตราการกระทำความผิดซ้ำหรือการหลบหนีของผู้ถูกปล่อยชั่วคราวในสหรัฐอเมริกาลดลงและมีอัตราต่ำกว่าการปล่อยชั่วคราวโดยพิจารณายึดโยงจากทรัพย์สินอันเป็นหลักประกันเสียอีก (มุขเมธิน, ประพัฒน์, และธัญญานุช, 2559)

จากประเด็นปัญหาของการใช้เงินหรือทรัพย์สินเป็นหลักประกันที่กลายมาเป็นเหตุแห่งความเหลื่อมล้ำของประชาชน สำนักงานศาลยุติธรรมจึงได้ปฏิรูปกระบวนการปล่อย

ชั่วคราว นับตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2560 โดยริเริ่มโครงการประเมินความเสี่ยงและกำกับดูแลในชั้นปล่อยชั่วคราวของศาลยุติธรรม หรือหากจะเรียกให้เข้าใจง่ายก็คือ “โครงการปล่อยฟรีไม่มีประกัน” (สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรคดี, 2561ก) โครงการนี้เป็นจุดเริ่มต้นการปฏิรูปครั้งใหญ่ของกระบวนการปล่อยชั่วคราว เป็นการเปลี่ยนหลักการที่ใช้กันมาอย่างยาวนานที่ศาลพิจารณาสั่งปล่อยชั่วคราวจากทรัพย์สินอันเป็นหลักประกันเป็นหลักให้ทรัพย์สินเป็นหลักประกันที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยนำมาวางแก่ศาลนั้นจะไม่ใช่สาระสำคัญอีกต่อไป แต่ศาลจะนำระบบประเมินความเสี่ยงที่ได้รับอิทธิพลจากประเทศสหรัฐอเมริกามาใช้ ซึ่งจะประเมินความเสี่ยงจากประวัติส่วนตัว และพฤติกรรมของผู้ต้องหาหรือจำเลย ทั้งที่เป็นพฤติกรรมส่วนตัวและที่เกี่ยวข้องกับคดี และความเสี่ยงที่ประเมินออกมานี้ คือ ความเสี่ยงที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยอาจหลบหนี กระทำผิดซ้ำ หรืออาจยุ่งเกี่ยวกับพยานหลักฐานในระหว่างการปล่อยชั่วคราวจนเกิดความเสียหาย โดยจะแบ่งระดับความเสี่ยงออกเป็น 5 ระดับ ได้แก่ ความเสี่ยงต่ำมาก - ต่ำ ความเสี่ยงปานกลาง - สูง และความเสี่ยงสูงมาก เพื่อที่ศาลจะสามารถกำหนดใช้มาตรการกำกับดูแลผู้ถูกปล่อยชั่วคราวตามระดับความเสี่ยงให้เหมาะสม เช่น ความเสี่ยงต่ำมาก - ต่ำ อาจให้ผู้ถูกปล่อยชั่วคราวเพียงแค่สาบานและปล่อยตัวไป แต่ผู้ถูกปล่อยตัวต้องมารายงานตัวตามเงื่อนไขของการปล่อยชั่วคราว หรือหากสูงกว่นั้น อาจมีการใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 108 หรือแต่งตั้งผู้กำกับดูแลผู้ถูกปล่อยชั่วคราว ตามพระราชบัญญัติมาตรการ

กำกับและติดตามจับกุมผู้หลบหนีการปล่อยชั่วคราวโดยศาล พ.ศ. 2560 (สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรคดี, 2561ก) ซึ่งในกรณีการตั้งผู้กำกับดูแลนั้น สำนักงานศาลยุติธรรมได้ทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือกับกรมการปกครอง เพื่อให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้านที่ถือว่าเป็นผู้ใกล้ชิดและได้รับความเคารพจากคนในชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาโครงการ โดยมอบหมายให้มีหน้าที่หลัก คือ (1) มีหน้าที่เป็นผู้ยืนยันข้อมูลส่วนตัวและพฤติกรรมของผู้ต้องหาหรือจำเลย (2) เป็นผู้กำกับดูแลผู้ถูกปล่อยชั่วคราวตามคำสั่งของศาล และ (3) เป็นผู้รับรายงานตัวแทนศาล (สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรคดี, 2561ข)

หากจะให้ความหมายของความเหลื่อมล้ำแล้วยงยุทธ (2556) เห็นว่า ความเหลื่อมล้ำหมายถึงความแตกต่าง ความไม่เท่าเทียมกัน ความไม่เสมอภาคในมิติต่าง ๆ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง และด้านสภาพทางกฎหมาย และกระบวนการยุติธรรม ซึ่งในส่วนของความเหลื่อมล้ำในกระบวนการยุติธรรม สำนักพัฒนาฐานข้อมูลและตัวชี้วัดภาวะสังคม (2558) เห็นว่าต้องพิจารณาถึงความไม่เท่าเทียมกันทางสิทธิและโอกาสในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของประชาชน นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาจากความเป็นมาและความสำคัญของงานวิจัยนี้ ความเหลื่อมล้ำที่สำคัญประการหนึ่ง เป็นสาเหตุให้เกิดความเหลื่อมล้ำในกระบวนการยุติธรรม คือ ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ วิถีวงศ์ (2561) เห็นว่า ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจเป็นเรื่องที่ต้องพิจารณาในด้านรายได้และทรัพย์สิน การบริโภค และการตัดสินใจทำการผลิตและแบ่งสรรมูลค่าเพิ่มอันเกิดจากการผลิต ดังนั้น เห็นจะได้ว่าความหมายของความเหลื่อมล้ำ

ไม่ว่าจะในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง หรือกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม มักจะอยู่บนพื้นฐานของความไม่เท่าเทียมกัน เมื่อความเหลื่อมล้ำคือความไม่เท่าเทียมกัน จึงนำมาสรุปเป็น ความหมายของความเหลื่อมล้ำในกระบวนการปล่อยชั่วคราวที่เป็นหนึ่งในกระบวนการสำคัญของกระบวนการยุติธรรมได้ว่า ความไม่เท่าเทียมกันทั้งในด้านสิทธิและโอกาสในการเข้าถึงกระบวนการปล่อยชั่วคราว ซึ่งหากความไม่เท่าเทียมกันได้รับการแก้ไข ปัญหา ย่อมทำให้เกิดความยุติธรรมทางสังคมขึ้น (Social Justice) โดยแนวคิดนี้พัฒนามาจากความยุติธรรมในการแบ่งปันปันส่วน (Distributive Justice) ที่มีหลักว่า ต้องมีการกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม ในหมู่สมาชิก (Miller, 1999) โดยต่อมา กลายเป็นแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิที่เท่าเทียมกัน (Equal Right) ความสามารถในการเข้าถึง (Accessibility) และการได้รับการปฏิบัติที่เป็นธรรม (ภิรมย์, เอกรินทร์, และเรชา, 2559) จากความหมายของความเหลื่อมล้ำและความยุติธรรมทางสังคมที่กล่าวมานี้ หากโครงการประเมินความเสี่ยงและกำกับดูแลในชั้นปล่อยชั่วคราวสามารถลดความเหลื่อมล้ำได้ ย่อมเป็นกลไกที่สำคัญของกระบวนการยุติธรรมที่จะอำนวยความสะดวกให้เกิดขึ้นแก่สังคมได้อย่างแท้จริง

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ทำการค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า มีการศึกษาถึงปัญหาจากการใช้หลักประกันในการปล่อยชั่วคราวในคดีอาญา ที่ก่อให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันในการเข้าถึงกระบวนการปล่อยชั่วคราว และมีการเสนอแนะการแก้ไขโดยใช้มาตรการจำกัดสถานที่อยู่ หรือนำอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์มาใช้ควบคุมผู้ถูกปล่อยชั่วคราวแทนการพิจารณาปล่อยชั่วคราว

จากทรัพย์สิน (สุรินทร์, 2555) และการศึกษาความเหมาะสม รูปแบบและหลักการ ในการนำอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์มาใช้กับกระบวนการปล่อยชั่วคราว เพื่อเป็นแนวทางช่วยให้ผู้ที่ไม่สามารถหาหลักประกันมาวางต่อศาลสามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม และแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงกระบวนการปล่อยชั่วคราวได้ (ปาลิตา, 2559) งานวิจัยในอดีตที่ผ่านมา นี้ ศึกษาในมุมมองการพัฒนาแก้ไขกฎหมายให้มีการปรับปรุงเพื่อที่จะสามารถนำมาตราการใช้กับผู้ถูกปล่อยชั่วคราวแทนการใช้ทรัพย์สินมาวางต่อศาลเป็นหลักประกันเท่านั้น นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้พบอีกหนึ่งงานวิจัยที่มีความเกี่ยวข้องเป็นการศึกษาถึงการนำระบบบริหารความเสี่ยงในเชิงพฤติกรรมศาสตร์มาใช้ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการปล่อยชั่วคราวของสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ อันเป็นงานวิจัยเพื่อพัฒนาโครงการประเมินความเสี่ยงและกำกับดูแลในชั้นปล่อยชั่วคราวของศาลยุติธรรม โดยเป็นการศึกษาเพื่อวิเคราะห์รวบรวม และเสนอแนะแนวทางเพื่อจัดสร้างระบบสืบเสาะและประเมินความเสี่ยงในการสนับสนุนการทำงานของศาลในการปล่อยชั่วคราวให้มีประสิทธิภาพ (ดุขฎิ, นริสรา, ฐาศุภร์, ณภัทรรัตน์, และธนวัต, 2561) ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการศึกษาในครั้งนี้อย่างมาก แต่มีประเด็นที่ศึกษาแตกต่างกัน คืองานวิจัยดังกล่าวมุ่งศึกษาเพื่อพัฒนาระบบประเมินความเสี่ยงที่ใช้ประกอบการตัดสินใจของศาลในการสั่งปล่อยชั่วคราวในกรณีที่ไม่ใช้ทรัพย์สินเป็นหลักประกัน แต่งานวิจัยที่จะดำเนินการต่อไปนี้มีมุ่งศึกษาในประเด็นความเหลื่อมล้ำในกระบวนการปล่อยชั่วคราว

จึงเห็นได้ว่า โครงการประเมินความเสี่ยงและกำกับดูแลในชั้นปล่อยชั่วคราวของศาลยุติธรรมเป็นเรื่องใหม่สำหรับประเทศไทย แต่ก็ถือเป็นกลไกการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมให้มีความทันสมัยและสามารถแก้ปัญหาของสังคมได้อย่างยั่งยืน โดยเฉพาะกระบวนการปล่อยชั่วคราวในคดีอาญา ที่มุ่งแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการนำหลักประกันที่เป็นทรัพย์สินมาวางต่อศาล ที่ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำระหว่างผู้ที่มีสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมไม่เท่าเทียมกันด้วยความสำคัญดังกล่าว จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาในประเด็นดังกล่าว โดยงานวิจัยนี้มุ่งศึกษาในขั้นตอนการประเมินความเสี่ยงและการกำกับดูแลในชั้นปล่อยชั่วคราวของศาลยุติธรรม ในประเด็นความเหลื่อมล้ำในกระบวนการปล่อยชั่วคราวที่อาจเกิดขึ้น โดยได้วิเคราะห์จากปัจจัยความเหลื่อมล้ำใน 4 ด้าน ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานที่มักก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ ด้านการประกอบอาชีพ ด้านรายได้ ด้านการศึกษา และด้านถิ่นที่อยู่อาศัย ว่าการดำเนินการของโครงการประเมินความเสี่ยงและกำกับดูแลในชั้นปล่อยชั่วคราว จะทำให้บุคคลที่มีสถานะทางสังคมที่ต่างกันสามารถมีสิทธิเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างเท่าเทียมกันได้หรือไม่

■ คำถามการวิจัย

โครงการประเมินความเสี่ยงและกำกับดูแลในชั้นปล่อยชั่วคราวของศาลยุติธรรม สามารถลดความเหลื่อมล้ำในกระบวนการปล่อยชั่วคราวได้จริงหรือไม่

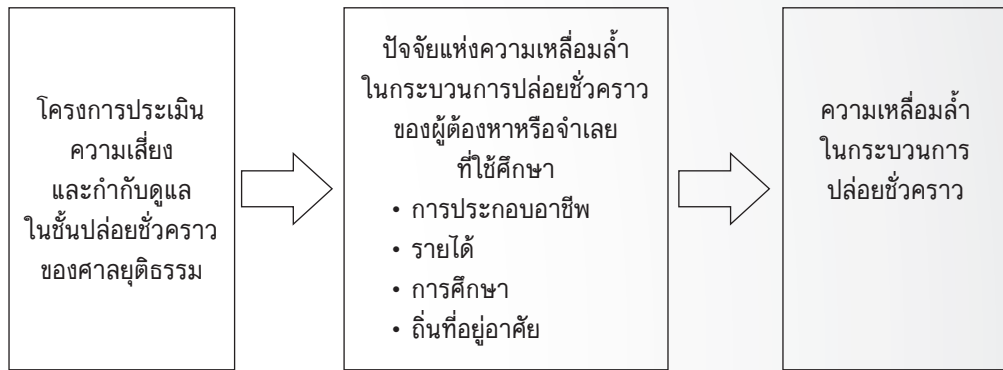
■ วัตถุประสงค์

งานวิจัยนี้มีเป้าหมายเพื่อวิเคราะห์ความเหลื่อมล้ำในกระบวนการปล่อยชั่วคราวในคดีอาญา จากการดำเนินโครงการประเมินความเสี่ยงและกำกับดูแลในชั้นปล่อยชั่วคราวของศาลยุติธรรม ในการวิจัยครั้งนี้ มุ่งวิเคราะห์ประเด็น ด้านการประกอบอาชีพ ด้านรายได้ ด้านการศึกษา และด้านถิ่นที่อยู่อาศัยของผู้ต้องหาหรือจำเลย ซึ่งเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม นอกจากนี้ผลของการศึกษายังสามารถนำไปสู่การเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาโครงการประเมินความเสี่ยงและกำกับดูแลในชั้นปล่อยชั่วคราวของศาลยุติธรรม โดยเฉพาะในประเด็นการลดความเหลื่อมล้ำในกระบวนการปล่อยชั่วคราว

■ กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบในการศึกษา โดยมีตัวแปรที่วัดความเหลื่อมล้ำใน 4 ด้าน อันเป็นปัจจัยพื้นฐานที่เป็นสาเหตุสำคัญในการก่อให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม ประกอบด้วย 1) ด้านการประกอบอาชีพ 2) ด้านรายได้ 3) ด้านการศึกษา และ 4) ด้านถิ่นที่อยู่อาศัยของผู้ต้องหาหรือจำเลย มาเป็นหลักในการวิเคราะห์ว่า ตัวแปรใดบ้างส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำในกระบวนการปล่อยชั่วคราว และโครงการประเมินความเสี่ยงและกำกับดูแลในชั้นปล่อยชั่วคราวของศาลยุติธรรมสามารถทำให้บุคคลซึ่งมีสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมที่แตกต่างกันอันเกิดจากตัวแปร

ดังกล่าว มีสิทธิที่เท่าเทียมกันที่จะถือเป็นการ ชั่วคราวได้หรือไม่ โดยสรุปได้เป็นภาพดังที่
ลดความเหลื่อมล้ำในกระบวนการปล่อย ปรากฏด้านล่างนี้

■ วิธีการศึกษา

ในการวิจัยนี้ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพแบบกรณีศึกษาเดียว (Single Case Study) ผู้วิจัยต้องการวิเคราะห์และทำความเข้าใจเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นอันจะเป็นจุดเริ่มต้นในการพัฒนาทฤษฎีเกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำและกระบวนการยุติธรรม ผู้วิจัยเริ่มต้นสอบถามข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับการดำเนินโครงการอย่างไม่เป็นทางการไปยังศาลของหลายจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในสังกัดศาลภาค 4 เช่น จังหวัดขอนแก่น จังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดอุดรธานี และศาลจังหวัดหนองบัวลำภู พบว่า ศาลแต่ละแห่งมีการดำเนินโครงการที่แตกต่างตามปัจจัยทางคดีและความพร้อมในการดำเนินการ ผู้วิจัยได้เลือกศาลจังหวัดหนองบัวลำภูเป็นพื้นที่ในการวิจัย เพราะเป็นศาลแห่งเดียวที่ใช้กลไกการกำกัับดูแลผู้ถูกปล่อยชั่วคราวโดยการแต่งตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้กำกัับดูแลผู้ถูกปล่อยชั่วคราว

เป็นไปตามหลักการในข้อตกลงความร่วมมือระหว่างสำนักงานศาลยุติธรรมกับกรมการปกครอง ที่ต้องการให้มีมาตรการกำกัับดูแลผู้ถูกปล่อยชั่วคราวอย่างใกล้ชิด ทัวถึง และไม่จำเป็นต้องใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ในการกำกัับดูแล หากผลการประเมินความเสี่ยงไม่ได้ปรากฏว่ามีความเสี่ยงสูง – สูงมาก ดังนั้น ข้อมูลที่ได้จากศาลจังหวัดหนองบัวลำภู จึงน่าจะสะท้อนมุมมองความเหลื่อมล้ำของสถานะทางเศรษฐกิจสังคม และพฤติกรรมการใช้ชีวิตของผู้ถูกปล่อยชั่วคราวให้สามารถตอบคำถามการวิจัยนี้ได้อย่างครอบคลุม

งานวิจัยนี้ใช้ข้อมูลปฐมภูมิที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้างจากผู้ให้ข้อมูลหลักที่มีความเกี่ยวข้องกับโครงการประเมินความเสี่ยงและกำกัับดูแลในชั้นปล่อยชั่วคราวของศาลยุติธรรม ได้แก่ ผู้บริหารศาลจังหวัดหนองบัวลำภู จำนวน 1 คน ผู้ปฏิบัติงานในศาลที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับโครงการ จำนวน 1 คน และผู้ใหญ่บ้านซึ่งศาลจังหวัดหนองบัวลำภู

แต่งตั้งให้เป็นผู้กำกับดูแลผู้ถูกปล่อยชั่วคราวในคดีที่ถึงที่สุดแล้ว จำนวน 5 คน โดยใช้เวลาในการสัมภาษณ์คนละ 1 ชั่วโมง ซึ่งก่อนการสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้ขออนุญาตสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักทุกคน และเนื่องจากงานวิจัยนี้มีความเกี่ยวข้องกับข้อมูลในทางคดีอาญา โดยข้อมูลเกี่ยวกับผู้ต้องหาหรือจำเลยจะถูกเก็บรวมไว้ในสำนวนคดี ซึ่งเป็นเอกสารลับไม่สามารถเปิดเผยได้ จึงเป็นข้อจำกัดในการเข้าถึงข้อมูล ดังนั้น เพื่อปฏิบัติตามกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลย ผู้วิจัยจึงเลือกใช้เฉพาะข้อมูลปฐมภูมิที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ที่เกี่ยวข้องกับการนำโครงการมาปฏิบัติ อันมีลักษณะเป็นความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูลหลักเพียงประเภทเดียว

เมื่อผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกแล้ว ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้หลักการวิเคราะห์ข้อมูลแบบแก่นสาระ (Thematic Analysis) โดย Braun และ Clarke (2006) ได้มีการเสนอไว้ 6 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การทำความเข้าใจความคุ้นเคยกับข้อมูล เพื่อให้เกิดความเข้าใจและความคุ้นเคยกับข้อมูล 2) การเริ่มต้นสร้างรหัสแทนประเด็นที่เป็นสาระสำคัญของข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ 3) การค้นหาแก่นสาระสำคัญ โดยจะเลือกเฉพาะสาระสำคัญที่มีความเกี่ยวข้องสอดคล้องกับกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัยเท่านั้น 4) การทบทวนแก่นสาระสำคัญ ว่าเป็นข้อมูลที่เป็นสาระสำคัญเพื่อสร้างความมั่นใจในความถูกต้องของข้อมูลที่เป็นแก่นสาระสำคัญ 5) การให้คำจำกัดความและการตั้งชื่อ โดยจะนำแก่นสาระสำคัญมาให้คำจำกัดความและอธิบายคำจำกัดความเพื่อสื่อความหมายให้ครบถ้วนสมบูรณ์ และ 6) การจัดทำรายงานเพื่อเผยแพร่งานวิจัย

■ ผลการศึกษา

ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลในพื้นที่จังหวัดหนองบัวลำภูและได้นำข้อมูลดังกล่าวมาวิเคราะห์ตามกระบวนการ เพื่ออธิบายว่า โครงการประเมินความเสี่ยงและกำกับดูแลในชั้นปล่อยชั่วคราวของศาลยุติธรรม สามารถลดความเหลื่อมล้ำในกระบวนการปล่อยชั่วคราวได้จริงหรือไม่ ซึ่งผลการวิจัยสามารถอธิบายได้ดังต่อไปนี้

การนำโครงการประเมินความเสี่ยงและกำกับดูแลในชั้นปล่อยชั่วคราวมาใช้ในศาลจังหวัดหนองบัวลำภู

จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารศาลจังหวัดหนองบัวลำภูและผู้ปฏิบัติงานในศาลจังหวัดหนองบัวลำภู พบว่า ศาลจังหวัดหนองบัวลำภูได้นำโครงการประเมินความเสี่ยงและกำกับดูแลในชั้นปล่อยชั่วคราวมาใช้เมื่อวันที่ 27 เมษายน 2561 โดยปฏิบัติตามนโยบายของอธิบดีผู้พิพากษาศาล 4 ในขณะนั้น ที่มีความตั้งใจให้ศาลในเขตศาลภาค 4 ได้นำโครงการนี้ไปปฏิบัติ เมื่อศาลจังหวัดหนองบัวลำภูได้ศึกษาโครงการและเข้าร่วมอบรมการดำเนินโครงการแล้ว จึงได้นำมาปฏิบัติในศาลจังหวัดหนองบัวลำภู โดยใช้กับคดีที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกิน 5 ปี และเป็นคดีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยถูกนำตัวมาศาลครั้งแรก การดำเนินโครงการของศาลจังหวัดหนองบัวลำภูได้กระทำโดยประสานความร่วมมือกับฝ่ายปกครองภายในจังหวัดผ่านทางผู้ว่าราชการจังหวัดหนองบัวลำภู ในขณะนั้น และต่อมาจึงได้ประสานในระดับอำเภอ และเริ่มประชาสัมพันธ์ อบรม และทำความเข้าใจในระดับชุมชนโดยติดต่อประสานงานกับกำนัน ผู้ใหญ่บ้านทุกชุมชน ตำบล และทุกอำเภอในจังหวัดหนองบัวลำภู จนทำให้

สามารถเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับโครงการให้แก่ชุมชนได้อย่างทั่วถึง และกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สามารถเป็นผู้ยืนยันข้อมูลส่วนตัวของสมาชิก ในชุมชนที่มีความประสงค์จะเข้าร่วมโครงการนี้ และปฏิบัติหน้าที่ผู้กำกับดูแลผู้ถูกปล่อยชั่วคราว ตามที่ศาลจังหวัดหนองบัวลำภูแต่งตั้ง เป็นไปตามข้อตกลงความร่วมมือระหว่างสำนักงาน ศาลยุติธรรมกับกรมการปกครอง ซึ่งฝ่ายปกครอง ในจังหวัดได้มีการส่งรายชื่อและข้อมูลการติดต่อกำนัน ผู้ใหญ่บ้านให้แก่ศาลจังหวัด หนองบัวลำภูเพื่อใช้ในการดำเนินโครงการ นอกจากนี้ ผู้บริหารศาลจังหวัดหนองบัวลำภู ได้มีการติดตามการดำเนินโครงการแบบรายวัน โดยมีการสร้างช่องทางติดต่อสื่อสารผ่าน แอปพลิเคชันทางโทรศัพท์กับเจ้าหน้าที่ตำรวจ เพื่อให้รายงานว่ามีคดีที่เข้าหลักเกณฑ์ของ โครงการประเมินความเสี่ยงและกำกับดูแล ในชั้นปล่อยชั่วคราวหรือไม่ และส่งการไปยัง เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในศาลจังหวัดหนองบัวลำภู ให้เตรียมความพร้อมการประเมินความเสี่ยง ผู้ต้องหาที่จะถูกนำตัวมาศาลและประสงค์ เข้าร่วมโครงการ

ในการดำเนินงานตามโครงการประเมิน ความเสี่ยงและกำกับดูแลในชั้นปล่อยชั่วคราว ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านที่อยู่ในจังหวัดหนองบัวลำภู ผู้ใหญ่บ้านจะเป็นผู้ยืนยันข้อมูลให้แก่เจ้าหน้าที่ ศาลเพื่อประกอบการประเมินความเสี่ยงของ ผู้ต้องหาที่เข้าร่วมโครงการ โดยเป็นข้อมูล ที่เกี่ยวข้องกับถิ่นที่อยู่อาศัย ความประพฤติและ พฤติกรรมโดยทั่วไปในชุมชน หลังจากนั้น หากในคดีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยได้รับการปล่อย ชั่วคราวตามโครงการประเมินความเสี่ยง และกำกับดูแลในชั้นปล่อยชั่วคราวแล้ว แต่ไม่มี

ผู้ที่อยู่ใกล้ชิด หรือมีแต่ไม่สามารถกำกับดูแลได้ ศาลจะทำการแต่งตั้งผู้ใหญ่บ้านให้เป็นผู้กำกับ ดูแลผู้ถูกปล่อยชั่วคราว ซึ่งกรณีของศาลจังหวัด หนองบัวลำภูจากข้อมูลในคดีที่ถึงที่สุดแล้ว มีการแต่งตั้งผู้ใหญ่บ้าน 5 คน จาก 5 หมู่บ้าน เป็นผู้กำกับดูแลผู้ถูกปล่อยชั่วคราว

ศาลจังหวัดหนองบัวลำภูได้ดำเนินการ ประเมินความเสี่ยงและใช้มาตรการกำกับดูแล ตามระดับความเสี่ยงที่ประเมินออกมาได้ เป็นไป ตามหลักเกณฑ์ที่สำนักงานศาลยุติธรรมกำหนด มีทั้งการให้สาบานแล้วปล่อยตัวไป ซึ่งกรณีนี้ พบว่า มีผู้ถูกปล่อยชั่วคราวหลบหนีการปล่อย ชั่วคราวและกระทำความผิดเงื่อนไขการปล่อยชั่วคราว ของศาล แต่ก็เป็นจำนวนน้อยและศาลได้มีการ ออกหมายจับแล้ว

ศาลจังหวัดหนองบัวลำภูมีการผลักดัน การแต่งตั้งผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้กำกับดูแล เพราะเห็นว่า เป็นบุคคลที่มีความรู้จักชุมชนเป็นอย่างดี มีข้อมูล ของชุมชน มีการเข้าถึงคนในชุมชนได้ และเป็น คนกลางที่ไม่มีความเกี่ยวข้องกับผู้ต้องหาหรือ จำเลยอันจะทำให้การกำกับดูแลทำได้ อย่างมีประสิทธิภาพ โดยในการกำกับดูแลผู้ถูก ปล่อยชั่วคราวจากการสอบถามผู้ใหญ่บ้าน พบว่า จะเข้าไปกำกับดูแลโดยการสังเกตพฤติกรรม ของผู้ถูกปล่อยชั่วคราวตั้งแต่เริ่มมีการทำหน้าที่ เน้นการเข้าไปพูดคุยเพื่อให้ทราบถึงสถานะของ ผู้ถูกปล่อยชั่วคราวว่ามีหน้าที่ต้องปฏิบัติตาม เงื่อนไขของศาลอย่างไร และต้องเดินทางไป รายงานตัวต่อศาลเมื่อใด พร้อมทั้งอบรมสั่งสอน ให้ปรับปรุงพฤติกรรม หลังจากนั้น ผู้ใหญ่บ้าน จะทำการรายงานความประพฤติไปยังหน่วยงาน ในระดับจังหวัดต่อไป ซึ่งการทำหน้าที่เป็นผู้กำกับ ดูแลผู้ถูกปล่อยชั่วคราวนี้ พบว่า ไม่พบปัญหา

ในการปฏิบัติหน้าที่ผู้ใหญ่บ้านสามารถทำหน้าที่ของตนได้ดี ผู้ถูกปล่อยชั่วคราวที่ผู้ใหญ่บ้านกำกับดูแลปฏิบัติตามเงื่อนไขของศาลอย่างครบถ้วนและไม่มีกรณีหลบหนีเกิดขึ้น แต่ผู้วิจัยพบว่า ผู้ใหญ่บ้านที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้กำกับดูแลผู้ถูกปล่อยชั่วคราว มีความเข้าใจที่ไม่ตรงกันในเรื่องการรายงานผลการกำกับดูแลเนื่องจากมีจำนวน 1 หมู่บ้าน ที่ผู้ใหญ่บ้านไม่ได้รายงานผล เพราะเข้าใจว่าต้องรายงานเฉพาะกรณีที่กระทำผิดเงื่อนไขการปล่อยชั่วคราว ต่างจากอีก 4 หมู่บ้านที่มีการรายงานผลไปพร้อมกับผลการปฏิบัติหน้าที่ทั่วไปในหมู่บ้าน แต่ทั้งนี้ ผู้ถูกปล่อยชั่วคราวทุกคน ไม่มีผู้กระทำความผิดเงื่อนไขการปล่อยชั่วคราวของศาล และในเรื่องของการเบิกค่าตอบแทนตามพระราชบัญญัติมาตรการกำกับและติดตามจับกุมผู้หลบหนีการปล่อยชั่วคราว พ.ศ. 2560 ตามหลักการของโครงการที่ให้สิทธิผู้ที่ศาลแต่งตั้งให้เป็นผู้กำกับดูแลผู้ถูกปล่อยชั่วคราวสามารถเบิกเงินค่าตอบแทนในการปฏิบัติหน้าที่ได้นั้น พบว่า ผู้ใหญ่บ้านจาก 4 หมู่บ้านไม่ทราบถึงสิทธิในเรื่องนี้ แต่ก็ให้ความเห็นไปในทิศทางเดียวกันว่า แม้จะไม่ได้รับค่าตอบแทนก็ยังคงเป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านที่จะต้องปฏิบัติตามคำสั่งของศาล ในการเป็นผู้กำกับดูแลผู้ถูกปล่อยชั่วคราว

ความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้นในกระบวนการปล่อยชั่วคราว

จากข้อมูลที่เป็นความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้วิจัยได้นำมาวิเคราะห์แล้ว พบว่าความเหลื่อมล้ำในกระบวนการปล่อยชั่วคราวเกิดขึ้นจริง เพราะก่อนมีแนวทางการนำโครงการประเมินความเสี่ยงและกำกับดูแลในชั้นปล่อยชั่วคราวมาใช้ในประเทศไทย การที่ผู้ต้องหา

หรือจำเลยจะได้รับการปล่อยชั่วคราวหรือไม่ ศาลที่พิจารณาการปล่อยชั่วคราวจะพิจารณาโดยยึดโยงจากเงินหรือทรัพย์สินที่นำมาวางเป็นหลักประกัน เพื่อให้ศาลเชื่อถือได้ว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยจะไม่หลบหนี หรือไม่กระทำความผิดซ้ำ หรือกระทำความผิดเงื่อนไขการปล่อยชั่วคราวของศาล ซึ่งข้อมูลที่ได้รับจากผู้บริหารศาลจังหวัดหนองบัวลำภู และผู้ปฏิบัติงานในศาลจังหวัดหนองบัวลำภู พบว่า แม้จะใช้เงินหรือทรัพย์สินมาวางเป็นหลักประกันต่อศาล การหลบหนี การกระทำความผิดซ้ำ หรือกระทำความผิดเงื่อนไขการปล่อยชั่วคราวของศาลยังคงพบเห็นได้ และก่อให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำในเรื่องการจัดหาหลักประกันมาวางต่อศาล ผู้ต้องหาหรือจำเลยบางส่วนยอมติดคุกถูกขังในระหว่างการดำเนินคดี เพราะไม่สามารถหาเงินหรือทรัพย์สินในจำนวนที่เพียงพอมาวางเป็นหลักประกันต่อศาลได้ หรือผู้ต้องหาหรือจำเลยต้องหันไปใช้บริการจากผู้ประกอบอาชีพนายประกันที่คอยให้บริการอยู่ในบริเวณศาล จนเกิดหนี้สินจากการคิดค่าธรรมเนียมทรัพย์สินที่นำมาวางเป็นหลักประกัน

นอกจากนี้ ข้อมูลที่ได้รับจากผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็นผู้กำกับดูแลผู้ถูกปล่อยชั่วคราว พบว่า ก่อนมีโครงการประเมินความเสี่ยงและกำกับดูแลในชั้นปล่อยชั่วคราวของศาลยุติธรรม เมื่อสมาชิกในหมู่บ้านถูกดำเนินคดีอาญา ผู้ใหญ่บ้านจะต้องเข้าไปยุ่งเกี่ยวในเรื่องการปล่อยชั่วคราวอยู่เสมอ โดยใน 4 จาก 5 หมู่บ้านที่ได้เก็บข้อมูล พบว่า สมาชิกในชุมชนที่ถูกดำเนินคดีมีฐานะยากจน จะขอความช่วยเหลือจากผู้ใหญ่บ้านให้ใช้ตำแหน่งหน้าที่ทางราชการเป็นหลักประกันในการขอปล่อยชั่วคราว แต่ใน

บางคนที่มีวงเงินประกันสูงหรือคดีอาเพศติด ผู้ใหญ่บ้านจะไม่สามารถเป็นหลักประกันได้ โดยเฉพาะในคดีอาเพศติด เนื่องจากจังหวัดหนองบัวลำภูมีนโยบายในการป้องกันการกระทำ ความผิดในคดีอาเพศติด ผู้ถูกดำเนินคดีก็มักจะ ยอมถูกขังในระหว่างดำเนินคดี เพราะไม่สามารถ นำเงินหรือทรัพย์สินมาวางเป็นหลักประกันได้ และบางครั้ง ผู้ใหญ่บ้านต้องกลายเป็นผู้ติดต่อ ประสานงานกับผู้ประกอบอาชีพนายประกัน แทนผู้ถูกดำเนินคดีอีกด้วย หากผู้นั้นไม่มีญาติ พี่น้อง หรือมีแต่ไม่ให้ความสนใจ

เมื่อวิเคราะห์ ความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้น ในกระบวนการปล่อยชั่วคราว ตามตัวแปร ที่เป็นสาเหตุแห่งความเหลื่อมล้ำที่กำหนดไว้ใน กรอบแนวคิดการวิจัยทั้ง 4 ด้าน พบว่า

ด้านรายได้ รายได้เป็นตัวแปรหลัก ที่ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำในกระบวนการปล่อยชั่วคราว เนื่องจากการที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ถูก ดำเนินคดีจะได้รับการปล่อยชั่วคราวหรือจะ เข้าถึงกระบวนการปล่อยชั่วคราวได้อย่างเต็มที่ หรือไม่ ต้องใช้เงินหรือทรัพย์สินมาวางเป็น หลักประกัน จึงก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำขึ้นกับ ผู้ต้องหาหรือจำเลย ที่แม้ในคดีอื่นจะดำเนินคดี ในข้อหาความผิดเดียวกัน สถานะภาพทางเศรษฐกิจ ในด้านของรายได้และทรัพย์สินที่แตกต่าง ย่อม ส่งผลทำให้โอกาสในการได้รับการปล่อยชั่วคราว แตกต่างกันด้วย ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ต้องการ ได้รับอิสรภาพในระหว่างดำเนินคดี จึงมีทางเลือก เพียงแค่จะหาทรัพย์สินมาวางเป็นหลักประกัน หรือจะยอมถูกขังในระหว่างการดำเนินคดี แม้จะ มีนโยบายเรื่องกองทุนยุติธรรมของกระทรวง ยุติธรรมมาคอยช่วยเหลือ แต่ก็ต้องได้รับการ พิจารณานุมัติจากคณะกรรมการ ซึ่งต้องใช้เวลา

ในการพิจารณาคุณสมบัติของผู้ต้องหาหรือ จำเลย ผู้ต้องหาหรือจำเลยบางรายจึงต้องถูกขัง ไปก่อนในระหว่างรอคำสั่งอนุมัติ จึงเห็นได้ว่า ในด้านรายได้ ซึ่งเป็นตัวแปรที่แสดงถึงความ เหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจนี้ เป็นเงื่อนไขที่สำคัญ ที่จะทำให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยได้รับการปล่อยชั่วคราวหรือไม่

ในมิติด้านรายได้ ผู้วิจัยมีข้อจำกัดที่สามารถ เข้าถึงข้อมูลด้านรายได้ของผู้ได้รับการปล่อยตัวชั่วคราวจากการสัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้านในฐานะ ผู้กำกับดูแลเท่านั้น ดังนั้นในงานวิจัยนี้จึงไม่ได้ นำเสนอข้อมูลลักษณะรายได้ในเชิงตัวเลขของ ผู้ถูกปล่อยตัวชั่วคราวแต่ละคน

ด้านการประกอบอาชีพ พื้นฐานอาชีพของผู้ต้องหาไม่ใช่ตัวแปรหลักที่ก่อให้เกิดความ เหลื่อมล้ำในกระบวนการปล่อยชั่วคราว เนื่องจากการประกอบอาชีพของผู้ต้องหาหรือ จำเลยที่ถูกดำเนินคดีไม่ได้มีผลในการพิจารณา ปล่อยชั่วคราว หรือการพิจารณาจากผู้ประกอบ อาชีพนายประกันในการให้ใช้ทรัพย์สินนำมา วางเป็นหลักประกันแต่อย่างใด แต่การประกอบ อาชีพมีความสัมพันธ์โดยตรงต่อรายได้ของ ผู้ต้องหาหรือจำเลย เพราะจากข้อมูลในด้าน อาชีพของผู้เข้าร่วมโครงการ มีทั้งไม่มีอาชีพ ประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่ทำตามฤดูกาล และ รับจ้างทั่วไปรายวัน ทำให้มีรายได้ที่ไม่แน่นอน ส่งผลต่อการมีเงินหรือทรัพย์สินที่เป็นเรื่องของ รายได้

ด้านการศึกษา การศึกษาไม่ใช่ตัวแปรหลักที่ ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำในกระบวนการ ปล่อยชั่วคราว เช่นเดียวกับตัวแปรในด้านการ ประกอบอาชีพ เพราะการศึกษาของผู้ต้องหา หรือจำเลยไม่ได้มีผลต่อการพิจารณาปล่อย

ชั่วคราวของศาล แต่การศึกษาของผู้ต้องหาหรือจำเลยนี้ ส่งผลโดยตรงต่อตัวแปรด้านรายได้ และการประกอบอาชีพ เนื่องจากข้อมูลในเรื่องการศึกษาของผู้เข้าร่วมโครงการต่ำสุดอยู่ที่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และสูงสุดอยู่ที่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จึงเลือกการประกอบอาชีพดังที่กล่าวไว้ข้างต้น ทำให้มีรายได้ที่ไม่แน่นอน

ด้านถิ่นที่อยู่อาศัย ถิ่นที่อยู่อาศัยก็ไม่ใช่ตัวแปรหลักที่ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำในกระบวนการปล่อยชั่วคราว เพราะถิ่นที่อยู่อาศัยของผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่ได้มีผลต่อการพิจารณาปล่อยชั่วคราวของศาล การติดต่อประสานงานกับทางครอบครัวและชุมชนเมื่อถูกดำเนินคดีก็ไม่มีปัญหาและไม่ส่งผลต่อการเข้าถึงกระบวนการปล่อยชั่วคราว

การลดความเหลื่อมล้ำจากการนำโครงการประเมินความเสี่ยงและกำกับดูแลในชั้นปล่อยชั่วคราวมาใช้ในศาลจังหวัดหนองบัวลำภู

จากการดำเนินงานของศาลจังหวัดหนองบัวลำภู ตั้งแต่วันที่ 27 เมษายน ถึงวันที่ 31 ตุลาคม 2561 มีผู้ต้องหาที่เข้าหลักเกณฑ์ของโครงการจำนวน 132 คน เข้าร่วมโครงการทั้งสิ้น 92 คน และได้รับการปล่อยชั่วคราวจากการประเมินความเสี่ยง โดยไม่ต้องใช้เงินหรือทรัพย์สินวางเป็นหลักประกันต่อศาล จำนวน 86 คน มีเพียง 6 คน ที่ไม่ได้รับการปล่อยชั่วคราวจากการประเมินความเสี่ยง แสดงให้เห็นว่าโครงการนี้สามารถทำให้สิทธิในการได้รับการปล่อยชั่วคราวของผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ไม่มีเงินหรือทรัพย์สินเพียงพอที่จะนำมาวางเป็นหลักประกันและไม่ต้องการได้รับการบริการจากผู้ประกอบอาชีพนายประกัน ได้รับโอกาสในการปล่อยชั่วคราวเท่าเทียมกับคนที่ใช้เงินหรือ

ทรัพย์สินมาวางเป็นหลักประกันในการปล่อยชั่วคราวได้ อันเป็นการลดความเหลื่อมล้ำในกระบวนการปล่อยชั่วคราว

จากการที่ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ความเหลื่อมล้ำผ่านตัวแปรที่เป็นสาเหตุแห่งความเหลื่อมล้ำตามกรอบแนวคิดของงานวิจัยที่ได้กล่าวข้างต้นว่า ตัวแปรที่ส่งผลต่อความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงกระบวนการปล่อยชั่วคราว คือ ตัวแปรด้านรายได้ของผู้ต้องหาหรือจำเลยเท่านั้น ซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงถึงสถานภาพทางเศรษฐกิจของบุคคล โดยพบว่า ในกระบวนการประเมินความเสี่ยง ตัวแปรด้านรายได้ไม่ได้ถูกนำไปใช้ในการประเมินความเสี่ยงเพื่อใช้ประกอบการพิจารณาปล่อยชั่วคราวแต่อย่างใด จากตัวแปรแห่งความเหลื่อมล้ำที่กำหนด 4 ด้าน มีเพียงเรื่องการประกอบอาชีพและถิ่นที่อยู่อาศัยเป็นตัวแปรที่ใช้ในการประเมินความเสี่ยง แต่ก็เพื่อพิจารณาว่ามีการประกอบอาชีพอย่างเป็นหลักแหล่งหรือไม่ และมีถิ่นที่อยู่เป็นหลักแหล่งที่จะสามารถติดตามกำกับดูแลให้เหมาะสมได้หรือไม่ โครงการนี้สามารถทำให้บุคคลที่เข้าร่วมโครงการที่ได้รับอนุญาตให้ปล่อยชั่วคราวคิดเป็นร้อยละ 93 จากผู้เข้าร่วมโครงการทั้งหมด สามารถได้รับสิทธิและโอกาสในการปล่อยชั่วคราวในระหว่างการถูกดำเนินคดีอย่างเท่าเทียมกัน และสามารถได้รับอิสรภาพเพื่อต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ แม้จะมีสถานภาพทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน จึงเห็นได้ว่า ระบบประเมินความเสี่ยงและพฤติกรรมศาสตร์ที่นำมาใช้ในกระบวนการปล่อยชั่วคราว เป็นไปโดยสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการที่ต้องการปฏิรูปกระบวนการปล่อยชั่วคราวของไทย ในการพิจารณาปล่อยชั่วคราว

ของศาลที่ยึดโยงเงินหรือทรัพย์สินเป็นหลัก และยังเป็นการขัดป้จจัยในเรื่องเงินหรือรายได้ ที่ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำในกระบวนการปล่อยชั่วคราวได้ อันเห็นได้จากการที่ผู้เข้าร่วมโครงการที่ได้รับการประเมินความเสี่ยงแล้ว สามารถได้รับการปล่อยชั่วคราวโดยไม่ต้องใช้เงินหรือหลักประกันใด ๆ เลย ดังนั้น จากข้อมูลที่ได้จึงสะท้อนให้เห็นว่า โครงการประเมินความเสี่ยงและกำกับดูแลในชั้นปล่อยชั่วคราวของศาลยุติธรรมสามารถช่วยลดความเหลื่อมล้ำในกระบวนการปล่อยชั่วคราวได้อย่างชัดเจน

นอกจากนั้น ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ทำให้ได้ทราบถึงมุมมองและความคิดเห็นส่วนตัวของผู้ที่เกี่ยวข้องต่อโครงการประเมินความเสี่ยงและกำกับดูแลในชั้นปล่อยชั่วคราวในการนำโครงการมาปฏิบัติ และการลดความเหลื่อมล้ำในกระบวนการปล่อยชั่วคราวจากการนำโครงการมาปฏิบัติ ซึ่งเมื่อนำมาวิเคราะห์แล้ว พบว่า มีประเด็นสำคัญดังนี้

การลดความเหลื่อมล้ำในกระบวนการปล่อยชั่วคราว

ผู้ให้ข้อมูลหลักเห็นว่า โครงการนี้สามารถลดความเหลื่อมล้ำได้จริง เพราะสามารถเป็นเครื่องมือในกระบวนการยุติธรรมที่ทำให้การเข้าถึงการปล่อยชั่วคราวไม่ต้องใช้เงินหรือทรัพย์สินอันเป็นหลักประกันมาวางต่อศาลแต่อย่างใด ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีสถานะทางเศรษฐกิจไม่ดีก็สามารถมีสิทธิตามที่กฎหมายกำหนดในการเข้าถึงกระบวนการปล่อยชั่วคราวได้อย่างเท่าเทียมกันทุกคน ซึ่งผู้ให้ข้อมูลหลักทุกคนมีความเห็นสอดคล้องไปในทางเดียวกัน และในมุมมองของผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานในศาลจังหวัดหนองบัวลำภู การลดความเหลื่อมล้ำ

ที่ในการบวนการปล่อยชั่วคราวเห็นได้จาก ผู้เข้าร่วมโครงการทุกคนไม่ต้องใช้เงินหรือทรัพย์สินมาวางเป็นหลักประกัน และการใช้บริการผู้ประกอบการอาชีพนายประกันลดลงถึงร้อยละ 20 ทำให้ศาลสามารถชังคนที่สมควรชังและปล่อยคนที่ควรปล่อยได้ส่วนในมุมมองการลดความเหลื่อมล้ำของผู้ใหญ่บ้านที่เป็นผู้กำกับดูแลผู้ถูกปล่อยชั่วคราวนั้น มองจากการที่โครงการนี้เป็นสิ่งที่สามารถช่วยเหลือสมาชิกในชุมชนที่มีฐานะยากจน และเป็นกรณีที่ผู้ใหญ่บ้านไม่สามารถใช้ตำแหน่งหน้าที่ราชการประกันตัวได้ ยังคงสามารถมีสิทธิและโอกาสที่จะได้รับการปล่อยชั่วคราว ดังนั้น ในประเด็นการลดความเหลื่อมล้ำนี้ผู้ให้ข้อมูลหลักมีมุมมองความคิดเห็นที่สอดคล้องกัน

การนำโครงการประเมินความเสี่ยงและกำกับดูแลในชั้นปล่อยชั่วคราวมาปฏิบัติ

ผู้ให้ข้อมูลหลักเห็นว่า การปฏิบัติงานตามโครงการนี้ไม่เป็นการสร้างภาระให้แก่หน่วยงานเพิ่มขึ้น แต่พบว่า มีทั้งผลดีและปัญหาที่ควรได้รับการพัฒนา จากมุมมองของผู้ใหญ่บ้านที่เป็นผู้กำกับดูแลผู้ถูกปล่อยชั่วคราวมองว่าเป็นหน้าที่ทั่วไปของผู้ใหญ่บ้าน ที่จะสอดส่องดูแลพฤติกรรมสมาชิกในหมู่บ้านและดูแลความสงบเรียบร้อยภายในชุมชน จึงไม่เป็นการเพิ่มภาระแต่อย่างใด สอดคล้องกับมุมมองของผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานในศาลจังหวัดหนองบัวลำภูที่มองว่า เป็นการเพิ่มขึ้นตอนในการปล่อยชั่วคราวขึ้นมาเพียงเล็กน้อย และภายในศาลได้มีการจัดตั้งศูนย์ประเมินความเสี่ยงและกำกับดูแลในชั้นปล่อยชั่วคราวที่ทำหน้าที่เฉพาะชั้น โดยโครงการนี้สามารถทำให้ภาระงานในเรื่องการบังคับคดีผู้ประกันมีจำนวนลดลง เพราะหากผู้ถูกปล่อยชั่วคราวหลบหนี ศาลจะดำเนินการออกหมายจับ ซึ่งเป็น

เรื่องที่ไม่ยุ่งยากซับซ้อนเหมือนการบังคับคดี ผู้ประกัน และไม่ต้องใช้งบประมาณเพิ่มแต่อย่างใด

ในด้านการกำกับดูแลผู้ถูกปล่อยชั่วคราว ในมุมมองของผู้ใหญ่บ้าน มองว่า ไม่พบปัญหาในการทำหน้าที่และบุคคลที่ตนกำกับดูแลไม่มีผู้กระทำความผิดเงื่อนไขการปล่อยชั่วคราวของศาล แต่ในมุมมองของผู้ปฏิบัติงานในศาลจังหวัดหนองบัวลำภู มองว่า ในการกำกับดูแลมีปัญหาในการหลบหนี จากการให้สาบานแล้วปล่อยตัวไปเป็นหนึ่งในมาตรการกำกับดูแลสำหรับผู้ที่มีความเสี่ยงต่ำมาก – ต่ำ เนื่องจากเป็นการกำกับดูแลที่ไม่ชัดเจนและไม่มีการสร้างความมั่นใจให้แก่ศาล เกิดความเสี่ยงในการกระทำความผิดเงื่อนไขของศาลได้ง่าย จึงควรได้รับการพัฒนาในจุดนี้ให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น

จากที่กล่าวมานี้ แม้ข้อมูลจากผู้ที่เกี่ยวข้องกับการนำโครงการนี้ไปปฏิบัติจะมีทั้งพบและไม่พบปัญหาจากการดำเนินโครงการ แต่ข้อมูลที่ได้นี้ก็ไม่ได้ขัดแย้งกัน เพราะเป็นเรื่องที่เกิดจากการปฏิบัติหน้าที่เฉพาะของผู้ให้ข้อมูลหลักที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ ยังพบว่าการที่จะนำโครงการมาปฏิบัติให้สำเร็จจะต้องได้รับการผลักดันจากศาลที่นำโครงการไปปฏิบัติทุกศาล ร่วมกันในการแบ่งปันข้อมูลการดำเนินงาน เพื่อพัฒนาให้โครงการมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น แต่เนื่องจากการนำโครงการนี้ไปปฏิบัติต้องเป็นไปตามนโยบายของสำนักงานศาลยุติธรรม ภาคเอกชนและนักวิชาการจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาและสะท้อนผลถึงประโยชน์ที่กระบวนการยุติธรรมและประชาชนได้รับ เพื่อให้โครงการประเมินความเสี่ยงและกำกับดูแลในชั้นปล่อยชั่วคราว สามารถได้รับการสนับสนุนและดำเนินการต่อไปได้

■ สรุปและอภิปรายผล

การที่ศาลพิจารณาคดีการปล่อยชั่วคราวโดยยึดโยงกับหลักประกันที่เป็นเงินหรือทรัพย์สินเป็นหลัก ก่อให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันของสิทธิและโอกาสในกระบวนการปล่อยชั่วคราว ทั้งที่ตามกฎหมายให้สิทธิของบุคคลทุกคนไว้อย่างเท่าเทียมกัน รายได้ เป็นตัวแปรที่ส่งผลต่อสถานะภาพทางเศรษฐกิจที่มีผลโดยตรงต่อความเหลื่อมล้ำของสิทธิและโอกาสในการเข้าถึงกระบวนการปล่อยชั่วคราว ส่วนการประกอบอาชีพ การศึกษา และถิ่นที่อยู่อาศัย ซึ่งเป็นสิ่งที่บ่งบอกสถานะภาพทางสังคม ไม่ได้ส่งผลต่อความเหลื่อมล้ำในกระบวนการปล่อยชั่วคราวโดยตรง แต่ส่งผลทางอ้อม เนื่องจากสถานะภาพทางสังคมในเรื่องดังกล่าวมีผลต่อรายได้ หากมีการศึกษาที่ดี มีถิ่นที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมต่อการประกอบอาชีพ ย่อมส่งผลให้มีอาชีพที่มั่นคง และส่งผลต่อรายได้ที่จะมีความมั่นคงตามมาด้วยความแตกต่างด้านรายได้ซึ่งเป็นสถานะภาพทางเศรษฐกิจของบุคคลที่มีความแตกต่างกัน ทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันหรือที่เรียกว่าความเหลื่อมล้ำ สอดคล้องตามที่ สำนักงานพัฒนาฐานข้อมูลและตัวชี้วัดภาวะสังคม (2558) ได้ให้ความหมายไว้เกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำในกระบวนการยุติธรรม แต่จากความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูลหลัก โครงการประเมินความเสี่ยงและกำกับดูแลในชั้นปล่อยชั่วคราวของศาลยุติธรรมได้เข้ามาแก้ปัญหานี้โดยสามารถทำให้บุคคลทุกคน ทุกสถานะทางเศรษฐกิจและสังคม สามารถเข้าถึงกระบวนการปล่อยชั่วคราวได้อย่างเท่าเทียมกัน สอดคล้องตามหลักการเรื่องความยุติธรรมทางสังคม (Social Justice) ที่ Miller (1999) กล่าวไว้ในเรื่องความสามารถ

ในการเข้าถึง (Accessibility) ที่เป็นหนึ่งในประเด็นที่ทำให้เกิดสังคมที่เป็นธรรมขึ้นได้

การดำเนินโครงการประเมินความเสี่ยงและกำกับดูแลในชั้นปล่อยชั่วคราวในศาลจังหวัดหนองบัวลำภู มีแนวคิดพื้นฐานจากการมองเห็นสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมที่แตกต่างกัน ต้องสามารถมีสิทธิในการต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่และเท่าเทียมกัน และผลพลอยได้จากโครงการ คือผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เข้าร่วมโครงการสามารถหารายได้เลี้ยงดูตนเองและครอบครัวได้ ใช้ชีวิตประจำวันได้อย่างปกติ และส่งผลให้จำนวนผู้ที่ถูกขังในระหว่างการดำเนินคดีลดลง เพราะควรขังคนที่ควรขังและปล่อยคนที่ควรปล่อย ทั้งเป็นการลดภาระงานการบังคับคดีผู้ประกันกรณีใช้เงิน ทรัพย์สินหรือตำแหน่งหน้าที่มาประกันเพื่อขอปล่อยชั่วคราว สอดคล้องตามหลักการของโครงการที่ต้องการปฏิรูปกระบวนการปล่อยชั่วคราวไม่ให้มีปัจจัยเรื่องเงินหรือทรัพย์สินเข้ามาเกี่ยวข้องอีกต่อไป ตามที่สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรฯ พัฒนาคัด (2561ก) กำหนด จึงเห็นได้ว่า การดำเนินโครงการประเมินความเสี่ยงและกำกับดูแลในชั้นปล่อยชั่วคราวของศาลยุติธรรม สามารถลดความเหลื่อมล้ำในกระบวนการปล่อยชั่วคราวได้ สอดคล้องกับความเห็นของผู้เกี่ยวข้องกับโครงการนี้ในงานวิจัยของ ดุษฎี และคณะ (2561) ที่เห็นว่า การปล่อยชั่วคราวโดยระบบประเมินความเสี่ยงจะทำให้ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน ดังนั้นโครงการประเมินความเสี่ยงและกำกับดูแลในชั้นปล่อยชั่วคราวของศาลยุติธรรมสามารถทำให้ทุกคนมีสิทธิและโอกาสอย่างเท่าเทียมกันตามที่กฎหมายกำหนด และเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้เกิดความยุติธรรมในสังคมได้อย่างแท้จริง

■ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. โครงการประเมินความเสี่ยงและกำกับดูแลในชั้นปล่อยชั่วคราวของศาลยุติธรรมเห็นควรให้ดำเนินการต่อไป เพราะสามารถทำให้บุคคลที่มีความแตกต่างทางสถานะเศรษฐกิจในเรื่องรายได้ ได้รับโอกาสในการปล่อยชั่วคราวเท่าเทียมกัน อันเป็นการปฏิรูปกระบวนการปล่อยชั่วคราวที่ไม่ต้องการให้เงินหรือทรัพย์สินเข้ามาเป็นปัจจัยสำคัญในการพิจารณาปล่อยชั่วคราวของศาล ซึ่งเป็นสาเหตุหลักที่ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำในกระบวนการปล่อยชั่วคราว

2. ต้องมีการรายงานผลการดำเนินโครงการทั้งรายงานต่อสำนักงานศาลยุติธรรมและต่อประชาชนให้ชัดเจน เนื่องจากผลการดำเนินโครงการจากศาลที่นำไปปฏิบัติไม่มีการเปิดเผยและยังไม่มีการแสดงถึงความสำเร็จที่ชัดเจน ดังนั้น จึงต้องสะท้อนให้เห็นถึงประโยชน์และคุณค่า จากการดำเนินโครงการที่ประชาชนและกระบวนการยุติธรรมได้รับ และสร้างความเข้าใจที่ตรงกันถึงจุดมุ่งหมายของโครงการในการช่วยเหลือประชาชนต่อการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม

3. การเบิกค่าตอบแทนของผู้กำกับดูแลผู้ถูกปล่อยชั่วคราวต้องมีความชัดเจน เพื่อสร้างแรงจูงใจให้การกำกับดูแลผู้ถูกปล่อยชั่วคราวที่ถือเป็นหนึ่งในขั้นตอนที่สำคัญของโครงการนี้มีประสิทธิภาพ โดยต้องมีการประชาสัมพันธ์และอธิบายถึงหลักเกณฑ์เรื่องค่าตอบแทนให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน และต้องไม่เป็นการยุ่งยากซับซ้อน

■ บรรณานุกรม

ภาษาไทย

ดุขฎิ โยเหลา, นริสรา พิงโพธิ์สภ, ฐาศุกร์ จันประเสริฐ, ณภัทรรัตน์ ไชยอัศรกุลป์ และ ธนวัฒน์ พิธิจูจินดา. (2561). รายงานวิจัย ฉบับสมบูรณ์ เรื่อง การนำวิทยาการบริหาร ความเสี่ยงในเชิงพฤติกรรมศาสตร์มาใช้เพื่อ เพิ่มประสิทธิภาพในการปล่อยชั่วคราว. ค้นจาก <https://rabi.coj.go.th/th/content/category/detail/id/8217/iid/129518>

ธัญญาบุษ ตันติกุล. (กันยายน – ธันวาคม 2557). อิสรภาพราคาแพงสำหรับคนจน : การปล่อยชั่วคราว สภาพปัญหาและหนทางแก้ไข. *ดุลพาห*, 61(1), 151-179.

นงนุช สิงหเดชะ. (กันยายน 2560). ข้ออ้างที่ดูดี (ของรัฐบาล) กรณี 'ยิ่งลักษณ์' หนี. *มติชน สดสัปดาห์*, 54.

ปาลิตามณิโชติ. (2559). ปัญหาการนำเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์มาใช้ในการปล่อยชั่วคราว จำเลยในชั้นพิจารณาของศาล. *วารสารวิจัย ราชภัฏพระนคร สาขามนุษยศาสตร์และ สังคมศาสตร์*, 11(2), 65-83.

ภิรมย์ จินธาดา, เอกรินทร์ สังข์ทอง, และเรชา ชุสุวรรณ. (2559). ความยุติธรรมทางสังคม กับการจัดการศึกษา. *วารสารวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์*, 27(3), 171-181.

มุขเมธิน กลั่นนุรักษ์, ประพิน ประดิษฐากร และ ธัญญาบุษ ตันติกุล. (พฤษภาคม – สิงหาคม 2559). เงินไม่ใช่คำตอบ (อีกต่อไป): การปล่อยชั่วคราวที่ไม่ยึดโยงกับฐานะหรือทรัพย์สิน กรณีศึกษาของศาลในระดับท้องถิ่นและ ระดับสหพันธรัฐ ณ กรุงเทพมหานคร ดิ.ซี.

ประเทศสหรัฐอเมริกา. *ดุลพาห*, 63(2), 38-79.

ยงยุทธ บุราสิทธิ์. (2556). ชุมชนคนอีสานกับ ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคมในกรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งใน กรุงเทพมหานคร. *วารสารภาษาและวัฒนธรรม*, 32(1), 67-92.

วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์. (2561). ทำความเข้าใจ "ความเหลื่อมล้ำ". ค้นจาก <https://www.prachachat.net/columns/news-168380>

สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรดี. (2561ก). *คู่มือสำหรับการประสานความร่วมมือระหว่าง ศาลยุติธรรมกับหน่วยงานในกระบวนการ ยุติธรรมในการนำร่องปฏิบัติการปล่อยชั่วคราว ด้วยระบบประเมินความเสี่ยงและการกำกับ ดูแลในชั้นปล่อยชั่วคราว*. ค้นจาก http://iadopa.org/kn/rabi_1524822479.pdf

สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรดี. (2561ข). *แนวทางการปฏิบัติงานเพื่อประสานงาน ระหว่างศาลยุติธรรมกับฝ่ายปกครอง (กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน) ในโครงการพัฒนาระบบประเมิน ความเสี่ยงและการกำกับดูแลในชั้นปล่อยชั่วคราวของศาลยุติธรรม*. ค้นจาก <https://rabi.coj.go.th/th/file/get/file/201809251fb3a1d025a809fca8f29de3745ac838194512.pdf>

สำนักพัฒนาฐานข้อมูลและตัวชี้วัดภาวะสังคม สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ. (2558). *รายงานการ วิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความ เหลื่อมล้ำในประเทศไทย ปี 2556*. ค้นจาก http://social.nesdb.go.th/social/Portals/0/Documents/Report%20Poverty%202556_207.pdf

สุรินทร์ มากชูชิต. (2555). *ระบบปล่อยชั่วคราว*
ผู้ถูกกล่าวหา : ศึกษาการใช้หลักประกันใน
คดีอาญา. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท).
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ.

ภาษาอังกฤษ

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic
analysis in psychology [Electronic version].
Qualitative research in psychology. 3(2),
77-1.

Miller, D. (1999). *Principle of social justice*.
Cambridge: Harvard University Press.

